

Naturvärdesbedömning av naturvårdsavtal och NOKÅS-objekt samt markägarenkät om Skogsvårdsorganisationens naturvårdsarbete

Lena Gustafsson

**Omslag: Överst: Naturvårdsavtal, kvarlämnad aspdunge.
Nere till vänster: NOKÅS-bidrag, anlagd våtmark.
Till höger: NOKÅS-bidrag, hamlade lindar.**
Foto: Lena Gustafsson

SkogForsk – Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut

SkogForsk arbetar för ett långsiktigt, lönsamt skogsbruk på ekologisk grund. Bakom SkogForsk står skogsbolag, skogsägareföreningar, stift, gods, allmänningar, plantskolor, SkogsMaskinFöretagarna m.fl., som betalar årliga intressentbidrag. Hela skogsbruket bidrar dessutom till finansieringen genom en avgift på virke som avverkas i Sverige. Verksamheten finansieras vidare av staten enligt särskilt avtal och av fonder som ger projektbundet stöd.

SkogForsk arbetar med forskning och utveckling med fokus på fyra centrala frågeställningar: Produktvärde och produktionseffektivitet, Miljöanpassat skogsbruk, Nya organisationsstrukturer samt Skogsodlingsmaterial. På de områden där SkogForsk har särskild kompetens utförs även i stor omfattning uppdrag åt skogsföretag, maskintillverkare och myndigheter.

Serien *Arbetsrapport* dokumenterar långliggande försök samt inventeringar, studier m.m. och distribueras enbart efter särskild beställning.

Forsknings- och försöksresultat från SkogForsk publiceras i följande serier:

SkogForsk-Nytt: Nyheter, sammanfattningar, översikter.

Resultat: Slutsatser och rekommendationer i lättillgänglig form.

Redogörelse: Utförlig redovisning av genomfört forskningsarbete.

Report: Vetenskapligt inriktad serie (på engelska).

Handledningar: Anvisningar för hur olika arbeten lämpligen utförs.

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Naturvårdsavtal.....	4
Sammanfattning.....	4
Bakgrund.....	5
Uppdraget.....	5
Naturvärde – definition.....	5
Metodik.....	5
Bedömda variabler.....	6
Totalbedömning.....	6
Naturvärde.....	6
Resultat.....	7
Totalbedömning.....	8
Naturvärde före och efter avtal.....	8
Syftets relevans.....	9
Åtgärdernas relevans.....	9
Möjlighet att uppnå syftet inom avtalets tidsram.....	9
Alternativ förändring av biotop och naturvärde.....	10
Diskussion.....	10
NOKÅS – bidrag till natur- och kulturmiljövårdsåtgärder i skogsbruket.....	13
Sammanfattning.....	13
Bakgrund.....	13
Uppdraget.....	14
Naturvärde – definition.....	14
Metodik.....	14
Bedömda variabler.....	14
Resultat.....	15
Totalbedömning.....	16
Naturvärde före och efter bidrag.....	16
Åtgärdernas relevans för att öka eller bibehålla naturvärdet.....	17
Åtgärdens kvalitet.....	17
Behov av följdåtgärder.....	17
Alternativ biotoputveckling.....	17
Diskussion.....	18
Enkät till markägare om nyckelbiotoper och naturvårdsinstrument.....	21
Sammanfattning.....	21
Biotopskydd.....	21
Nyckelbiotop.....	21
Naturvårdsavtal.....	21
NOKÅS-bidrag.....	22
Bakgrund.....	22
Uppdraget.....	22
Metodik.....	22
Enkätfrågor.....	23

Biotopskydd.....	23
Nyckelbiotop.....	23
Naturvårdsavtal.....	23
NOKÅS	24
Resultat	25
Biotopskydd.....	25
Nyckelbiotop.....	26
Naturvårdsavtal.....	28
NOKÅS	29
Diskussion.....	31

Sammanfattning

SkogForsk har på uppdrag av Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket belyst vissa frågeställningar rörande naturvärden knutna till biotopskydd, nyckelbiotoper, naturvårdsavtal och NOKÅS-bidrag (bidrag till natur- och kultur- miljövårdsåtgärder i skogsbruket). Arbetet delades in i fyra delar:

1. Inventering av rödlistade arter i biotopskydd och nyckelbiotoper.
2. En kvalitetsbedömning beträffande naturvärden i naturvårdsavtal.
3. En kvalitetsbedömning beträffande naturvärden i objekt som erhållit NOKÅS-bidrag.
4. En enkät till markägare om deras syn på nyckelbiotoper och de olika naturvårdsinstrumenten samt Skogsvårdsorganisationens arbete kring dessa.

Skogsstyrelsen finansierade punkt 2–4 och biotopskyddsdelens i punkt 1. Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket finansierade gemensamt nyckelbiotopsdelen i punkt 1.

I denna arbetsrapport redovisas resultatet från del 2 till 4. I arbetsrapport nr 382 ”Nyckelbiotoper och biotopskyddsområden – landsomfattande inventering av rödlistade mossor och lavar” redovisas resultatet från del 1. Arbetet utfördes under perioden maj till augusti 1997.

Viktiga slutsatser är:

- Naturvårdsavtal bedöms som helhet vara ett bra instrument för att bevara och utveckla naturvärden. Kvaliteten på objekten varierar dock i hög grad, från ovanligt skyddsvärda biotoper till tämligen triviala skogar. Standarden på underlagen till avtalen bör förbättras, d.v.s. naturbeskrivningar, formulering av syfte och åtgärder.
- Bidrag till naturvårdsåtgärder inom skogsbruket (NOKÅS) är positivt från naturvårdssynpunkt eftersom de generellt höjer naturvärdet inom bidragsobjekten. Spridningen är dock stor beträffande NOKÅS-objektens naturvärden, relevans och kvalitet. Variationen tycks särskilt påtaglig för våtmarks- och bränningsobjekt. För dessa objekttyper är utarbetande av anvisningar rörande syfte och åtgärder angeläget.
- Enkätens huvudresultat var dels att kontakten med Skogsvårdsorganisationen rörande naturvårdsfrågorna generellt uppfattas positivt av markägarna, dels att biotopskydd, nyckelbiotop, naturvårdsavtal och NOKÅS-bidrag bidrar till en positivare inställning till naturvård/kulturmiljövård.

Naturvårdsavtal

Sammanfattning

Naturvårdsavtal bedöms som helhet vara ett bra instrument för att bevara och utveckla naturvärden. I Skogsstyrelsens direktiv anges att områden som passar för naturvårdsavtal främst finns bland nyckelbiotoper och andra områden med högt naturvärde. Sjuttio procent av 42 undersökta objekt gavs högsta eller näst högsta helhetsbetyg (kvalitativ totalbedömning). Nästan 60 % hade minst nyckelbiotopklass då avtal ingicks och samtliga bedömdes uppnå en sådan standard vid avtalsperiodens slut. Kvaliteten på objekten varierade i hög grad, från ovanligt skyddsvärda biotoper till tämligen triviala skogar. För ett litet antal objekt kan ifrågasättas om resurser skulle lagts på andra områden i stället. Naturvårdsavtal tycks särskilt lämpliga för dynamiska naturtyper där naturvårdsinriktade skötselåtgärder är angelägna, t.ex. ädellövskogar och andra lövskogar där gran växer in. Ett annat värdefullt användningsområde är att förstärka och buffra värdekärnor, t.ex. biotopskyddsområden. Naturvårdsavtal är ofta små vilket gör dem till ett bra komplement till andra skyddsformer. Åtgärder, t.ex. selektiva huggningar, är ofta kopplade till naturvårdsavtal. Utförda åtgärder alt. formulerade förslag bedömdes som relevanta för 60 % av objekten. Till mindre relevanta åtgärder hörde t.ex. huggningar med syfte att skapa lövbränneliknande mark. Här hade det varit mer relevant att bränna. Av de olika biotoptyper som undersöktes värderades ädellövskogarna generellt högt.

Avtalen löper vanligen under ca 50 år men även 20-åriga finns. För ungefär hälften av objekten kommer syftet sannolikt inte att hinna uppnås under avtalstiden. Detta gäller t.ex. objekt där avsikten är att skapa naturskog, något som tar mycket lång tid. Synen på naturvård och hur mycket som skall anses vara rimlig frivillig hänsyn är i högsta grad föränderlig. En del objekt borde ha kunnat rymmas inom dagens nivå för naturvårdshänsyn.

Kvaliteten på underlagen till avtalen bör förbättras beträffande; naturbeskrivningar, formulering av syfte och åtgärder. En målbild av tänkt utseende på området vid avtalets slut är önskvärd. Standardiserad utmärkning av gränser för naturvårdsavtalen har rekommenderats i Skogsstyrelsens cirkulär men har skett för mycket få objekt. Det är angeläget att märkning verkligen kommer till stånd.

Totalt undersöktes 42 slumpade objekt spridda över landet (12 st. lövbränneliknande mark, 12 st. ädellövskog, 9 st. naturskogsartad barrskog, 9 st. naturskogsartad lövskog). En kvalitetsvärdering gjordes rörande: naturvärde, förändring av naturvärde, målsättningens relevans, åtgärdernas relevans, möjlighet uppnå målsättning samt naturvärdesförändring om avtal ej slutits.

Bakgrund

Naturvårdsavtal är ett civilrättsligt avtal som tecknas mellan staten och en skogsägare i syfte att bevara och utveckla ett områdes naturvärden. Avtal används främst i sådana fall där en anpassad skötsel gynnar naturvärden och fungerar mer sällan som områdesskydd. Även områden som bör lämnas orörda är i vissa fall lämpliga objekt, t.ex. nyckelbiotoper som av formella skäl (storlek, biotoptyp) inte omfattas av ett biotopskydd. En annan lämplig objekttyp är områden med höga naturvärden ("nästan" nyckelbiotop). Skyddszoner mot känsliga biotoper kan också omfattas av naturvårdsavtal, liksom objekt till vilket stöd för natur- och kulturmiljövårdsåtgärder (NOKÅS) utgått. Skogsstyrelsen har i cirkulär från 1996-08-21 angett riktlinjer för naturvårdsavtal. De första avtalen tecknades under våren 1994. Totalt beräknas Skogsvårdsstyrelserna ha tecknat ca 190 naturvårdsavtal före den 31 dec. 1996. De flesta naturvårdsavtalen omfattar biotoperna lövbränneliknande mark, naturskogsartad barrskog, naturskogsartad lövskog och ädellövskog. Naturvårdsavtal är långsiktiga – ofta ca 50 år.

Uppdraget

En bedömning av naturvårdsavtalens naturvärden skulle ske. Eftersom naturvårdsavtal är långsiktiga och inget har funnits mer än några år, var det inte meningsfullt att inventera arter och strukturer. I stället skulle en kvalitetsbedömning göras av nuvarande och kommande naturförhållanden liksom av avtalens syften och åtgärdsförslag.

Naturvärde – definition

Med naturvärde avses i detta sammanhang: förekomst av sällsynta och minskande arter och biotoper samt artsammansättning, struktur och processer hemmahörande i svenskt skogslandskap.

Metodik

Tio stycken naturvårdsavtal och fyra reservobjekt slumpades i vardera av de fyra vanligaste typerna: lövbränneliknande mark, naturskogsartad barrskog, naturskogsartad lövskog och ädellövskog. Slumpningen baserades på Skogsstyrelsens tabellöversikt "Skoglig Statistikinformation 1997:16" som anger antal objekt per län. Underlagsmaterial (beslut, kartunderlag) erhöles från berört SVO-kontor. I beställningen angavs att de naturvårdsavtal som ligger längst söderut i resp. län skulle väljas. Gotland togs ej med på grund av höga reskostnader. Varje område besöktes i fält under tidsperioden 18 maj–29 juli 1997. Besökstiden per objekt varade mellan 30 minuter och 3 timmar. För varje område gjordes en bedömning av naturvärdet före avtal, troligt naturvärde vid avtalstidens slut, syftets relevans, relevansen av föreslagna åtgärder, möjligheten att uppnå syftet inom tidsramen, vad som troligen hade hänt med biotopen om avtal inte slutits och hur naturvärdet i så fall förändrats. En totalbedömning gjordes också för alla faktorer sammantagna. Samtliga bedömningar gjordes av Lena Gustafsson, SkogForsk för alla objekt.

Bedömda variabler

Totalbedömning

Svarsalternativ: Mycket dåligt, Dåligt, Medelmåttigt, Bra, Mycket bra.

Ett kvalitativt helhetsbetyg där alla faktorer bedöms sammantagna, d.v.s. naturvärde, förändring av naturvärde, målsättningens relevans, åtgärdernas relevans, möjlighet att uppnå målsättning, naturvärdesförändring om avtal ej slutits.

Naturvärde

Bedömning av naturvärdet dels innan avtal slutits och dels vid avtalsperiodens slut.

Svarsalternativ: 1=lågt (kraftigt påverkat av människan, trivialiserat, helt ointressant från naturvårdssynpunkt), 2=tämligen lågt (trivialiserad natur, tämligen kraftigt påverkat av människan), 3=medel (lite mer värdefullt än vardagsnatur, ”nästan” nyckelbiotop), 4=tämligen högt (intressant flora och fauna, tämligen ovanlig biotop, nyckelbiotop), 5=mycket högt (mycket intressant flora och fauna, ovanlig biotop, mycket fin nyckelbiotop). Intervallen är jämnstora mellan alternativen.

För avtal som avser att förstärka biotopskydd, har värdet bedömts för helheten d.v.s. avtal plus biotopskydd.

Är det meningsfullt att utvärdera naturvårdsavtalet ?

Svarsalternativ: Ja, Nej.

Var underlaget tillräckligt bra för att en bedömning skulle kunna göras?
Kunde huvuddelen av området besökas?

Är syftet relevant?

Svarsalternativ: Nej, Ja i viss mån, Ja i högsta grad.

Relevant med tanke på biotopens karaktär, naturförhållandena i landsändan, naturliga störningsregimer.

Är de föreslagna åtgärderna relevanta för att uppnå målsättningen?

Svarsalternativ: Nej inte alls, Ja i viss mån, Ja i hög grad.

Kommer målsättningen att kunna uppnås inom tidsramen?

Svarsalternativ: Nej, Ja dock i ringa grad, Ja till stor del, Ja fullt ut.

Vad skulle troligen hänt med biotopen om inte naturvårdsavtal slutits?

Svarsalternativ: Oförändrat, Avverkning, Igenväxning, Total biotopomvandling (bebyggelse, vägdragning, uppodling osv), Annat: _____.

Hur skulle troligen naturvårderna förändrats om inte naturvårdsavtal slutits?

Svarsalternativ: Minskat, Oförändrat, Ökat.

Bedömning av naturvärdet 10–20 år från dagsläget, d.v.s. att utveckling skett enligt ovanstående fråga (avverkning, igenväxning o.s.v.).

Får avverkning ske, enligt avtalet?

Svarsalternativ: Ja, Nej.

Har avverkning skett?

Svarsalternativ: Ja kraftig, Ja svag, Nej.

Kraftig=luckhuggning, kala ytor, t.ex. för att efterlikna lövbränna.

Svag=plockhuggning av t.ex. gran i ädellövskog.

Resultat

Totalt utvärderades 42 naturvårdsavtal (12 lövbränneliknande mark, 9 naturskogsartad barrskog, 9 naturskogsartad lövskog, 12 ädellövskog), 19 i Götaland, 18 i Svealand, 5 i Norrland. Medelstorleken var 6,6 ha, största storlek 28,5 ha och minsta 0,5 ha. Tre avtal hade avtalstiden 20 år, 1 st. 30 år, 1 st. 40 år, 1 st. 43 år och 36 st. 49–50 år. Engångsersättningen varierade mellan 5 000 och 150 000 kr. Det genomsnittliga ersättningsbeloppet var 225 kr ha⁻¹ år⁻¹ (50–1 250 kr ha⁻¹ år⁻¹). Fördelning på län, naturtyp, storlek, ersättningsbelopp, avtalslängd framgår av tabell 10.

Tabell 10.
De undersökta objekten

Län	Läns- bokstav	Biotoptyp	Areal ha	År för av- talets start	Avtalslängd år	Ersättning kr
Stockholm	AB	Lövbränna	5	94	20	35 000
Stockholm	AB	Ädellöv	5	95	50	40 000
Uppsala	C	Lövbränna	10	94	49	70 000
Uppsala	C	Ädellöv	2,5	94	49	22 500
Södermanland	D	Löv	4,3	95	50	60 000
Södermanland	D	Lövbränna	1,6	93	49	60 000
Södermanland	D	Lövbränna	7,4	94	49	50 000
Södermanland	D	Ädellöv	6	96	50	60 000
Södermanland	D	Ädellöv	3,5	96	30	20 000
Östergötland	E	Löv	6,5	94	50	39 000
Östergötland	E	Löv	10,8	95	49	87 000
Östergötland	E	Barr	3,3	96	50	19 800
Blekinge	K	Ädellöv	6,4	96	50	55 000
Skåne	M/L	Ädellöv	28,5	96	50	150 000
Halland	N	Barr	3,7	95	50	19 000
Halland	N	Ädellöv	3	94	50	9 000
Halland	N	Ädellöv	0,5	96	49	5 000
Halland	N	Ädellöv	1,8	95	50	9 000
Gbg & Boh	O	Barr	1	96	20	20 000
Gbg & Boh	O	Löv	5	96	20	31 000
Älvsborg	P	Barr	10	95	50	50 000

¹ Engångsbelopp

forts.

Län	Läns- bokstav	Biototyp	Areal ha	År för av- talets start	Avtalslängd år	Ersättning kr ¹
forts.						
Älvsborg	P	Löv	4 ²	94	49	50 000
Älvsborg	P	Lövbränna	11	94	49	80 000
Älvsborg	P	Lövbränna	4	95	50	24 000
Älvsborg	P	Lövbränna	15	95	50	90 000
Älvsborg	P	Ädellöv	4 ²	94	49	28 898
Älvsborg	P	Ädellöv	20 ²	95/97	49	80 000
Älvsborg	P	Ädellöv	6 ²	94	49	65 000
Värmland	S	Löv	2,5	94	49	125 000
Värmland	S	Löv	3,2	95	50	25 000
Värmland	S	Lövbränna	4,5	97	50	36 000
Värmland	S	Lövbränna	1,5	95	50	25 000
Örebro	T	Löv	15	96	49	105 000
Västmanland	U	Barr	3	95	50	7 500
Västmanland	U	Barr	2,6	97	50	14 000
Västmanland	U	Lövbränna	1,8	97	50	15 000
Västmanland	U	Lövbränna	8,7	96	50	43 500
Gävleborg	X	Barr	1,4	95	50	13 000
Gävleborg	X	Löv	11,5	95	50	50 000
Jämtland	Z	Barr	2	95	50	125 000
Jämtland	Z	Lövbränna	19,8	97	43	120 000
Norrbottnen	BD	Barr	8,2	96	40	58 000

¹ Engångsbelopp

² Arealuppgift saknas. Egen uppskattning gjord.

Totalbedömning

Cirka 70 % av objekten gavs omdömet ”bra” eller ”mycket bra” medan 20 % gavs omdömet ”medelmåttigt” och 10 % omdömet ”dåligt”. Inget objekt klassificerades i kategorin ”mycket dåligt”. Bedömningen var tämligen likartad mellan naturtyperna, med en tendens till högre betyg för ädellövobjekten (se tabell 11).

Tabell 11.

Totalbedömning omfattande faktorerna: naturvärdet före avtal, troligt naturvärde vid avtalstidens slut, syftets relevans, relevansen av föreslagna åtgärder, möjligheten att uppnå syftet inom tidsramen, vad som troligen hade hänt med biotopen om avtal inte slutits och hur naturvärdet i så fall förändrats.

	Mycket dåligt	Dåligt	Medel	Bra	Mycket bra
Lövbränneliknande mark (n=12)	0	0	4	6	2
Naturskogsartad barrskog (n=9)	0	2	1	5	1
Naturskogsartad lövskog (n=9)	0	2	2	3	2
Ädellöv (n=12)	0	0	2	2	8
Totalt	0	4	9	16	13

Naturvärde före och efter avtal

Medelvärde (femgradig skala: 1=lägst, 5=högst) för naturvärdet före avtal var 3,5 och efter avtal 4,4, d.v.s. en höjning av värdet bedömdes ske. En höjning av värdet ett steg bedömdes för 24 objekt, med två steg för 7 objekt och oförändrat för 11 objekt. Således bedömdes en höjning trolig för 73 % av objekten och ingen förändring ansågs sannolik för 26 %. Ädellövobjekten bedömdes ha högst värde såväl före som efter avtal (se tabell 12).

Tabell 12.

Medelvärden av naturvärde i en femgradig skala (1=sämst, 5=bäst) innan avtal slutits och vid avtalsperiodens slut, samt förändring i naturvärde.

	Naturvärde före avtal	Naturvärde efter avtalsperiodens slut	Förändring i värde
Lövbränneliknande mark (n=12)	3,1	4,1	1,0
Naturskogsartad barrskog (n=9)	3,3	4,2	0,9
Naturskogsartad lövskog (n=9)	3,4	4,4	1,0
Ädellöv (n=12)	4,0	4,8	0,8
Totalt	3,5	4,4	0,9

Tjugofyra objekt (57 % av objekten) bedömdes ha minst nyckelbiotopklass (betyg 4–5: 4 lövbränneliknande mark, 5 naturskogsartade lövskogar, 5 naturskogsartade barrskogar, 10 ädellövskogar) då avtal slöts. Sju stycken objekt bedömdes ha lågt naturvärde (betyg 2) och 11 medelmåttigt (betyg 3). Samtliga objekt bedömdes få mycket högt eller högt naturvärde vid avtalsperiodens slut (betyg 4–5). Sexton objekt (38 % av objekten) ansågs kunna utvecklas till mycket fina nyckelbiotoper (betyg 5) och 26 objekt (62 %) till nyckelbiotoper av normal standard.

Syftets relevans

I ca 70 % av objekten fanns ett mer eller mindre klart uttalat syfte med avtalet. För övriga objekt saknades syfte eller var syftet schablonartat formulerat ("syftet är att utveckla områdets naturvärden"). I samtliga fall där syfte fanns uttalat bedömdes det vara relevant, d.v.s. om det följs så kommer naturvärdet att öka.

Åtgärdernas relevans

Att åtgärder kan få utföras, förutsatt godkännande av Skogsvårdsstyrelsen finns angivet för 88 % av objekten. För övriga objekt sägs att åtgärder ej får utföras, förutom i undantagsfall för att t.ex. undvika skogsskador. I 33 % av objekten hade tämligen kraftiga huggningar skett i samband med att avtalet slutits, t.ex. på lövbränneliknande mark där barr tagits ut för att gynna löv. I 16 % av objekten hade lätta huggningar skett, t.ex. plockhuggning av gran i ädellövskogar. Utförda och planerade åtgärder (eller avsaknad av sådana) bedömdes för ca 60 % av objekten som helt relevanta för att uppnå syftet. För 40 % bedömdes åtgärderna som i stort sett relevanta. Inga föreslagna åtgärder bedömdes som irrelevanta.

Möjlighet att uppnå syftet inom avtalets tidsram

För ca 50 % av objekten bedömdes att syftet helt skulle kunna uppnås inom avtalets tidsram och för ca 40 % att det delvis skulle kunna uppnås. För 4 objekt (10 %) bedömdes möjligheterna att uppnå syftet som ringa.

Alternativ förändring av biotop och naturvärde

För 39 objekt (93 %) bedömdes att avverkning hade varit trolig om inte naturvårdsavtal slutits och att naturvärdet då minskat. För 3 objekt (7 %) bedömdes avverkning som mindre trolig p.g.a. drivningstekniska förhållanden.

Diskussion

Naturvårdsavtal bedöms som helhet vara ett bra instrument för att bevara och utveckla naturvärden. Helhetsbetyget blev gott med mer än 70 % av objekten i de två högsta betygsklasserna. På grund av skogliga successionsförlopp och dynamiska processer är många biotoper föränderliga. Detta gör att skydd under en begränsad tidsperiod kan vara motiverat. Det tycks som skogliga åtgärder i betydligt högre grad utförs i samband med naturvårdsavtal än vad som är fallet i exempelvis naturreservat, t.ex. för att skapa lövföryngring eller andra önskvärda strukturer. Mer än hälften av avtalen var 5 ha eller mindre. Det är värdefullt att naturvårdsinstrument finns för små områden.

Fyrtiotvå naturvårdsavtal av de fyra vanligaste typerna behandlades (lövbränneliknande mark 12 st., naturskogsartad barrskog 9 st., naturskogsartad lövskog 9 st. och ädellövskog 12 st.). Avsikten var att bedöma 10 objekt av varje typ. På grund av praktiska orsaker, t.ex. att beställt material inte erhöles, dåligt kartmaterial osv så blev fördelningen något annorlunda. Inga större skillnader i värde kunde urskiljas mellan biotoptyperna även om ädellövskogarna värderades särskilt högt såväl i totalbedömning som naturvärdesbedömning.

De flesta undersökta objekten var belägna i Götaland – Svealand och få Norrland. Denna geografiska fördelning överensstämmer i stort med fördelningen av hittills ingångna avtal och torde därför vara förhållandevis representativ.

Hälften av objekten hade minst nyckelbiotopklass innan avtal slöts medan 45 % hade lågt eller medelmåttigt naturvärde. Detta innebär att kvaliteten på objekten varierar i hög grad, från ovanligt skyddsvärda biotoper med förekomst av mycket sällsynta arter till tämligen triviala skogar. Tydligt följs inte Skogsstyrelsens direktiv för naturvårdsavtal 1996-08-21 helt, eftersom där står att områden som passar för naturvårdsavtal främst finns bland nyckelbiotoper och andra områden med högt naturvärde. De triviala och medelmåttiga är dock ofta utvalda för att de via fri utveckling eller riktade åtgärder skall öka sitt naturvärdet under avtalstiden. Exempel på detta är ett område som brunnet, ett flertal områden med trivial lövskog (framtida vitryggområden) och ett område med kraftig stormfällning av gran. Även objekt som efter avtalstiden inte uppnått reservatsklass kan vara motiverade att skydda. Vissa processer, t.ex. utveckling av strukturer som död ved och gamla träd, invandring av svårspredda arter, kan ta mycket lång tid. För ett litet antal objekt kan dock ifrågasättas om resurser skulle lagts på andra områden i stället.

De åtgärder som har utförts eller skall utföras bedömdes för 60 % av objekten som helt relevanta och för 40 % som delvis relevanta. Till de senare hör bl.a. åtgärder att skapa lövbränneliknande mark. Här är naturligtvis det mest relevanta att bränna och inte som är fallet naturvårdsinriktade huggningar – även om sådana kan vara värdefulla från naturvårdssynpunkt. Andra exempel är då syftet är att bevara urskogsartad barrskog och då ändå ganska kraftiga huggningar skett. Fri utveckling hade varit mer relevant. Sedan finns mer speciella fall där orsaken till att föreslagen åtgärd kan ifrågasättas sannolikt beror på slarviga formuleringar i avtalen. Exempel på detta är att en skottskog av bok föreslås bevaras men inga skottskogshuggningar finns som åtgärdsförslag, att hassel skall gynnas i ett objekt där gynnande av ek och hassel vore mer korrekt o.s.v.

Avtalen löper mellan 20 och 50 år. För vissa objekttyper är det möjligt att uppnå avsedda naturkvaliteter fullt ut under avtalstiden. Detta gäller t.ex. lövbränneliknande successionsstadier som har snabb utveckling, vissa ädellövskogar med redan flerhundraårig kontinuitet, asp/björkskogar där avdöendet redan börjat. För andra objekt bedöms syftet uppnås till stor del, dock inte fullt ut, t.ex. ädellövskogar som är igenväxningstadier av tidigare kulturpåverkad mark, där artsammansättningen ännu inte är av långkontinuitetstyp. Fyra objekt bedömdes ha ringa möjlighet uppnå sitt syfte under avtalsperioden. Detta gäller framför allt objekten med kort avtalstid; 20–30 år, t.ex. en nyligen kraftigt stormfälld granskog.

Kvaliteten på underlaget till avtalen varierar kraftigt. Ett fåtal har utmärkta naturbeskrivningar med tillhörande artlistor, ofta baserade på nyckelbiotopsinventering och ibland på annan naturinventering. De flesta har torftiga och kortfattade beskrivningar. Önskvärt vore att varje avtal blev föremål för en artinventering och en noggrann beskrivning av skogstillstånd och struktur.

Syftet med avtalet är ibland mycket allmänt uttryckt, inte sällan så att det blir intetsägande, t.ex. ”Syftet är att utveckla områdets naturvärden”. I Skogsstyrelsens cirkulär sägs att det är angeläget att naturvårdsavtal utformas så tydligt som möjligt. Syftet bör därför alltid anges noggrant och informativt. Ett syfte kan uttryckas ”Syftet är att bevara och utveckla ett ädellövdominerat område med tillhörande växter och djur, varav ett flertal ovanliga”. För varje naturvårdsavtal borde finnas en ”målbild” där objektets utseende vid avtalstidens slut beskrivs. Exempel: ”Området skall vid avtalstidens slut vara flerskiktat med dominans av ädellöv (ek, lönn) i trädsiktet, hassel och andra lövbuskar i busksiktet. Döda stående och liggande träd skall finnas i riklig mängd. Fuktpartiet i nordost skall vara alkärr. Gran får finnas men aldrig bli dominant och får aldrig negativt påverka floran och faunan knuten till lövträden. Öppna partier skall omväxla med slutna. En del av området kan vara betespräglad”. En sådan målbild skulle underlätta vid val av ev. framtida åtgärder. Det är anmärkningsvärt att uppgifter om avtalets areal saknas för flera objekt.

Synen på naturvård och hur mycket som skall anses vara rimlig frivillig hänsyn är i högsta grad föränderlig. På senare år har viljan att t.ex. lämna hän-

synsytor och detaljhänsyn vid slutavverkning ökat avsevärt. Det förutsätts då att hänsyn skall tas till dessa även framöver under skogens utveckling. Exempel på sådant som kunde rymts inom frivillig hänsyn är en sumpskog på knappt 0,5 ha och några objekt där lövträd lämnats för att skapa större lövinslag i framtiden.

En särskild kategori naturvårdsavtal är sådana som innebär förstärkning till annat skydd, t.ex. biotopskydd. Det är skyddskappor och buffertzoner som ofta har ett relativt högt naturvärde i sig. Helheten biotopskydd och naturvårdsavtal har ofta mycket högt naturvärde. Dels ökar ytan på skyddat område. Dels ges möjlighet att över ett större område förnya de kvaliteter på vilket skyddet är baserat, t.ex. att se till att ny föryngring av asp eller ädellöv kommer upp. En teknisk orsak till denna kombinationslösning tycks ofta vara att biotopskydd inte får vara större än 5 ha.

I avtalen står ofta att gränser har märkts eller kommer att märkas ut. I Skogsstyrelsens cirkulär sägs att utmärkning i terrängen bör ske när gränserna för avtalsområdet inte framgår på ett naturligt sätt samt när markägaren i övrigt så önskar. På endast en handfull av de bedömda objekten har dock utmärkning skett. I dagsläget tycks det oklart om naturvårdsavtal följer med vid ägarbyte för fastigheter. För framtiden är det dock under alla omständigheter angeläget att märkning sker inom några år efter att avtalet slutits. Märkningen bör standardiseras över landet på det sätt som Skogsstyrelsen angivit.

NOKÅS – bidrag till natur- och kulturmiljö- vårdsåtgärder i skogsbruket

Sammanfattning

Bidrag för naturvårdsåtgärder inom skogsbruket (NOKÅS) är positivt från naturvårdssynpunkt eftersom de generellt höjer naturvärdet inom bidragsobjekten. NOKÅS-bidrag kompletterar på ett bra sätt skyddsformer för skog med höga naturvärden, framför allt biotopskydd och naturvårdsavtal. Spridningen är stor beträffande NOKÅS-objektens naturvärden, relevans och kvalitet. Hälften av objekten (50 %) gavs totalomdömet ”bra” eller ”mycket bra”, ca 25 % ansågs ”medelmåttiga” medan ca 20 % gavs omdömet ”dåligt”. Inget objekt gavs omdömet ”mycket dåligt”. Variationen tycks särskilt påtaglig för våtmarks- och bränningsobjekt. För dessa objekttyper är utarbetande av anvisningar rörande syfte och åtgärder angeläget. Anläggning och skötsel av bryn är en objekttyp som kunde vara relevant för bidrag men det sker sällan idag. Naturvärdet för bidragsobjekt är sällan anmärkningsvärt högt före åtgärd. För majoriteten av objekt höjs dock naturvärdet av åtgärden. Någon sänkning av naturvärdet observerades inte. Åtgärderna bedömdes överlag som relevanta för att bevara och utveckla naturvärdena. Endast ca 20 % av objekten är beroende av följdåtgärder de närmaste 10 åren för att bevara och utveckla naturvärdet (framför allt behov av bete). På 25 års sikt är behovet av följdåtgärder större och föreligger för ca 70 % av objekten. Några objekt var betesmark där andra typer av bidrag hade varit mer relevanta.

De fem vanligaste typerna av NOKÅS-bidrag undersöktes, på totalt 42 slumpade objekt spridda runt landet: våtmark (8 st.), ålderdomligt kulturlandskap (8 st.), enstaka träd (7 st.), fördyrad avverkning (9 st.) och bränning (10 st.). En kvalitativ bedömning gjordes av objektens naturvärde, förändring av naturvärde, åtgärdens relevans, åtgärdens kvalitet, behov av följdåtgärder och alternativ utveckling av biotop.

Bakgrund

NOKÅS-bidrag omfattar ekonomiskt stöd till aktiva åtgärder för natur- och kulturvärden och är av engångskaraktär, t.ex. anläggning av våtmark, naturvårdsbränning och frihuggning av lövträd. Stödet har hittills omfattat ca 15 miljoner kr/år. Bidragsdelen är 70 %. De vanligaste typerna av NOKÅS som ges i syfte att gynna naturvärden omfattar (antal avsynade bidragsobjekt fram till 31.12 1996 inom parentes): våtmark (223), ålderdomligt odlingslandskap (136), enstaka träd (92), fördyrad avverkning (69) och bränning (65). Skogsstyrelsen har i cirkulär från 1995-11-02 angett riktlinjer för hantering av NOKÅS. Här anges att bidrag till flora- och faunavård samt andra värdefulla kulturmiljöer skall prioriteras framför landskapsbild och friluftsliv.

Uppdraget

Uppdraget syftade till att bedöma NOKÅS-objektens relevans för att bevara och utveckla naturvärden. En kvalitetsbedömning skulle göras av nuvarande och kommande naturförhållanden liksom av bidragens syften och åtgärdernas utförande. Enbart åtgärder för att gynna naturvärden (ej kulturvärden) skulle behandlas.

Naturvärde – definition

Med naturvärde avses i detta sammanhang förekomst av sällsynta och minskande arter och biotoper samt artsammansättning, struktur och processer hemmahörande i svenskt skogslandskap.

Metodik

Åtta stycken NOKÅS-bidrag och fyra reservobjekt slumpades i vardera av de fem vanligaste typerna: Våtmark, ålderdomligt kulturlandskap, enstaka träd, fördyrad avverkning och bränning. Slumpningen baserades på Skogsstyrelsens förteckning över avsynade bidrag fram till 31 december 1996, omfattade hela landet och var uppdelat på län. Underlagsmaterial (bidragsansökan, kartunderlag) erhöles från berört SVO-kontor. I beställningen angavs att de NOKÅS-avtal som ligger längst söderut i resp. län skulle väljas. Varje område besöktes i fält under tidsperioden 11 juni – 27 juli 1997. Gotland togs ej med på grund av höga reskostnader. Besökstiden per objekt varade mellan 30 minuter och 2 timmar. För varje område gjordes en bedömning av naturvärdet före bidrag, troligt naturvärde ca 10 år efter åtgärdens genomförande, åtgärdens relevans (för att bevara och höja naturvärdet), åtgärdens kvalitet, om följdåtgärder krävs (inom 10 resp. 25 år) för att uppnå eller bibehålla naturvärdet och vad som troligen hade hänt med biotopen om bidrag inte beviljats. En totalbedömning gjordes också för alla faktorer sammantagna. Samtliga bedömningar gjordes av Lena Gustafsson, SkogForsk, för alla objekt.

Bedömda variabler

Totalbedömning

Svarsalternativ: Mycket dåligt, Dåligt, Medelmåttigt, Bra, Mycket bra.

Ett kvalitativt helhetsbetyg där alla faktorer bedöms sammantagna, d.v.s. naturvärde, förändring av naturvärde, åtgärdens relevans, åtgärdens kvalitet, behov av följdåtgärder och alternativ utveckling av biotop.

Naturvärde

Bedömning av naturvärdet innan, resp. ca 10 år efter det att bidrag beviljats.

Svarsalternativ: 1=lågt (kraftigt påverkat av människan, trivialiserat, helt ointressant från naturvårdssynpunkt), 2=tämligen lågt (trivialiserad natur, tämligen kraftigt påverkad av människan), 3=medel (lite mer värdefullt än vardagsnatur, ”nästan” nyckelbiotop), 4=tämligen högt (intressant flora och fauna, tämligen ovanlig biotop, nyckelbiotop), 5=mycket högt (mycket intressant flora och fauna, ovanlig biotop, mycket fin nyckelbiotop). Intervallen är jämnstora mellan alternativen.

Är det meningsfullt att utvärdera NOKÅS-bidraget?

Svarsalternativ: Ja, Nej.

Var underlaget tillräckligt bra för att en bedömning skulle kunna göras?
Kunde huvuddelen av området besökas?

Är åtgärden relevant för att bibehålla och höja naturvärdet?

Svarsalternativ: Nej, Ja, i viss mån, Ja, i högsta grad.

Relevant med tanke på biotopens karaktär, naturförhållandena i landsändan, naturliga störningsregimer.

Med vilken kvalitet har åtgärden utförts?

Svarsalternativ: Mycket låg, Låg, Medel, Ganska hög, Mycket hög

Är följdåtgärder nödvändiga (inom 10 år resp. 25 år) för att uppnå eller bibehålla naturvärdet?

Svarsalternativ: Nej, Ja, enkla åtgärder, Ja, omfattande åtgärder, Följande krävs: _____

Vad skulle troligen hänt med biotopen om NOKÅS-bidrag inte beviljats?

Svarsalternativ: Oförändrat, Avverkning, Igenväxning, Total biotopomvandling, Annat: _____

Resultat

Totalt utvärderades 42 NOKÅS-bidrag (8 våtmark, 7 ålderdomligt kulturlandskap, 8 enskilda träd, 9 fördyrad avverkning och 10 bränning), 22 i Götaland, 10 i Svealand, 10 i Norrland. Ett bidrag hade beviljats 1992, ett 1993, 6 st. 1994, 17 st. 1995, 15 st. 1996 medan två stycken hade okänt beviljningsår. Bidragsbeloppet varierade mellan 2 016 och 49 000 kr. Län, objekttyp, beslutssår och bidragsbelopp framgår av tabell 13.

Tabell 13.

De undersökta objekten.

Län	Länsbokstav	Objekttyp	Beslutsår	Bidragsbelopp kr
Stockholm	AB	Fördyr.avv.	1996	12 880
Stockholm	AB	Fördyr.avv.	1996	24 150
Srml	D	Träd	1995	10 098
Srml	D	Träd	1995	14 550
Ög	E	Våtmark	1995	49 000
Ög	E	Våtmark	1995	4 900
Ög	E	Träd	1996	2 016
Ög	E	Åld.kult.	1992	11 624
Ög	E	Åld.kult.	1996	11 375
Jönköping	F	Våtmark	1996	21 215
Kalmar	H	Åld.kult.	1996	28 756
Kalmar	H	Träd	?	5 040
Kalmar	H	Träd	1995	3 500
Kalmar	H	Våtmark	1994	15 400
Kalmar	H	Våtmark	1994	18 200
Kalmar	H	Våtmark	1994	14 000
Blekinge	K	Fördyr.avv.	1996	19 950

forts.

Län	Läns- bokstav	Objekttyp	Beslutsår	Bidragsbelopp kr
forts.				
Blekinge	K	Våtmark	1996	16 800
Halland	N	Åld.kult.	1996	4 060
Halland	N	Fördyr.avv.	1995	6 090
Gbg & Boh	O	Våtmark	1995	30 450
Älvsborg	P	Träd	1995	10 920
Älvsborg	P	Fördyr.avv.	1995	4 340
Skara	R	Fördyr.avv.	1995	27 230
Skara	R	Åld.kult.	1995	6 020
Skara	R	Träd	1996	4 760
Vrml	S	Fördyr.avv.	1995	25 004
Vrml	S	Fördyr.avv.	?	7 700
Vrml	S	Bränning	1996	25 200
Vrml	S	Träd	1996	10 850
Västml	U	Fördyr.avv.	1996	9 450
Dalarna	W	Åld.kult.	1994	36 148
Gävle	X	Åld.kult.	1995	11 200
Gävle	X	Bränning	1995	12 782
Jämtland	Z	Bränning	1996	45 900
Västerbotten	AC	Bränning	1995	5 897
Västerbotten	AC	Bränning	1996	10 100
Västerbotten	AC	Bränning	1994	14 840
Västerbotten	AC	Bränning	1994	11 340
Västerbotten	AC	Bränning	1995	23 100
Nb	BD	Bränning	1993	47 600
Nb	BD	Bränning	1995	20 160

Totalbedömning

Hälften av objekten (50 %) gavs totalomdömet ”bra” eller ”mycket bra”, medan 29 % gavs omdömet ”medelmåttigt” och 21 % ”dåligt”. Inget objekt gavs betyget ”mycket dåligt”. Spridningen i omdöme var särskilt stor för våtmarker och bränningsar. Ålderdomligt kulturlandskap gavs generellt höga omdömen (se tabell 14).

Tabell 14.

Totalbedömning omfattande faktorerna; naturvärde, förändring av naturvärde, åtgärdens relevans, åtgärdens kvalitet, behov av följdåtgärder samt alternativ utveckling av biotop.

	Mycket dåligt	Dåligt	Medel	Bra	Mycket bra
Våtmark (n=8)	0	2	4	1	1
Ålderdomligt kulturlandskap (n=7)	0	0	1	4	2
Enstaka träd (n=8)	0	2	2	4	0
Fördyrad avverkning (n=9)	0	2	4	3	0
Bränning (n=10)	0	3	1	3	3
Totalt	0	9	12	15	6

Naturvärde före och efter bidrag

Medelvärde för naturvärdet (femgradig skala: 1 lägst och 5 högst) före avtal var 2,5 och efter avtal 3,4, d.v.s. en höjning av värdet bedömdes ske. Ålderdomligt kulturlandskap och bränning var de objekttyper som hade högst naturvärde efter åtgärd och för dem bedömdes också åtgärden höja naturvärdet mest. Inget objekt bedömdes ha högsta möjliga naturvärde före åtgärd men däremot två objekt efter åtgärd (ett ålderdomligt kulturlandskap, en bränning).

En höjning av värdet bedömdes med ett steg för 26 objekt (62 % av objekten), med två steg för 7 objekt (17 %), (1 våtmark, 2 ålderdomligt kulturlandskap, 4 bränningar) och oförändrat för 9 objekt (21 %) (5 fördyrad avverkning, 2 träd, 2 våtmarker). Ingen sänkning bedömdes ske (se tabell 15).

Tabell 15.

Medelvärde av naturvärde i en femgradig skala (1=sämst, 5=bäst) före resp. efter bidrag, samt förändring i naturvärde.

	Naturvärde före bidrag	Naturvärde efter bidrag	Förändring i värde
Våtmark (n=8)	2,0	2,9	0,9
Ålderdomligt kulturlandskap (n=7)	3,0	4,1	1,1
Enstaka träd (n=8)	2,4	3,3	0,6
Fördyrad avverkning (n=9)	2,9	3,3	0,4
Bränning (n=10)	2,2	3,6	1,4
Totalt	2,5	3,4	0,8

Åtgärdernas relevans för att öka eller bibehålla naturvärdet

För 93 % av objekten ansågs åtgärden i viss mån eller i högsta grad relevant (11 objekt i högsta grad, 28 objekt i viss mån). Inga föreslagna åtgärder bedömdes som irrelevanta.

Åtgärdens kvalitet

För 60 % av objekten (25 st.) hade åtgärden utförts med mycket eller ganska hög kvalitet (7 ålderdomligt kulturlandskap, 6 bränningar, 5 träd, 5 fördyrad avverkning, 2 våtmark). För 31 % (13 objekt) var kvaliteten låg eller mycket låg och för 10 % (4 objekt) medelmåttig.

Behov av följdåtgärder

Cirka 80 % av objekten är inte beroende av följdåtgärder de närmaste tio åren för att bevara och utveckla naturvärdet. För ca 20 % av objekten är dock bete en nödvändig följdåtgärd. På 25 års sikt är behovet av följdåtgärder större och föreligger för ca 70 % av objekten. Även då kommer bete att krävas för ca 20 % av objekten, dessutom röjning på ca 17 %, rensning av våtmarker (ca 20 % av objekten) och hamling av träd på 4 objekt (10 %). Endast för bränningarna och några naturvårdsinriktade slutavverkningar (totalt 13 objekt; 31 %) beräknas inte följdåtgärder nödvändiga inom denna tidsram.

Alternativ biotoputveckling

Om inte bidrag hade beviljats är det sannolikt att 15 objekt vuxit igen eller hamlade träd nått trädform och 7 objekt slutavverkats. Detta innebär att ca 50 % av objekten hade haft en utveckling som missgynnade naturvärdena. För 25 % hade biotopen sannolikt inte förändrats (framför allt biotoper på vilka våtmarker anlagts). För bränningarna (10 st.) hade normal hyggesutveckling inkl. markberedning varit alternativet.

Diskussion

De fem vanligaste typerna av NOKÅS-bidrag undersöktes, totalt 42 stycken: våtmark (8 st.), ålderdomligt kulturlandskap (8 st.), enstaka träd (7 st.), fördyrad avverkning (9 st.) och bränning (10 st.). Spridningen tycks stor beträffande NOKÅS-objektens naturvärden, relevans och kvalitet. Variationen var särskilt påtaglig för undersökta våtmarks- och bränningsobjekt.

Möjligheten att ge bidrag till punktinsatser för naturvård är positiv, även om bidragsbeloppen ofta är små och naturvårdsnyttan varierar i värde. Det öppnar en dialog med markägaren och leder till diskussion och ökad medvetenhet om naturvårdsfrågorna. Vid samtal med markägare framkom ofta att naturintresset är stort och att de ser bidraget som en uppmuntran för andra, frivilliga insatser som de gör på sina fastigheter. NOKÅS-bidrag gör också att värdet av andra naturvårdsinstrument, t.ex. biotopskydd och naturvårdsavtal kan förstärkas. Exempel är ädellövskogar där konkurrerande gran tas ut eller blandskogar där aspföryngring skapas.

NOKÅS-bidragen ges för att främja den biologiska mångfalden i skogslandskapet. Detta innebär att biotoper och arter som är sällsynta eller minskande samt en flora och fauna naturlig för svenskt skogslandskap bör prioriteras. Flera av våtmarkerna rubriceras som viltvatten och tycks anlagda främst ur ett jakt- och viltvårdande perspektiv. I samtliga fall utom ett (av de åtta) hade grävningar och schaktningar skett för att skapa vattensamlingar. I hälften av fallen hade anläggningar skett i befintlig eller före detta odlingsmark, medan på flera ställen, odikade mossar eller kärr tagits i anspråk. För minst två av våtmarkerna uttalade markägarna att syftet delvis var att odla kräftor. I en av våtmarkerna hade markägaren observerat fisk.

Utarbetande av anvisningar för bidrag till skogliga våtmarker är angeläget. Syftet med våtmarksanläggningen bör vara klart uttalat; om det ges för att gynna naturvärden och/eller jakt- och viltvård. Ibland går det bra att kombinera dessa syften men konflikter finns. Om enbart vattenhål för klövvilt eftersträvas, är det önskvärt med en ringa vattenvegetation medan en rik och varierad sådan är en förutsättning för de flesta fågelarter och även väsentlig för groddjur och insekter. Kräft- och fiskodling torde vara svårt att förena med en rik övrig fauna eftersom kräftor och fisk konkurrerar om födan. Vissa doppingar finns t.ex. bara i fiskfria vatten eftersom det där finns för dem lämplig insektsfauna. En uppstramning beträffande val av mark för våtmarksanläggning bör också ske. Enbart mark som tidigare varit våtmark och där dikning eller annan påverkan har skett bör tas i anspråk – d.v.s. restaureringsaspekten bör sättas i fokus. Omgivningarna där våtmarken skall anläggas bör också beaktas. Lokalisering till trakter fattiga på vattensamlingar är att föredra.

Restaurering av sumpskogar är angeläget men exempel på detta är ovanligt. På endast ett av objekten var åtgärden koncentrerad till dämning av före detta fuktiga, numera dikade skogar. Resultatet var här mycket gott; periodvis kraftig översvämning hade gjort att skogen (björk, gran, al) hade börjat

dö och på sikt kommer stora mängder död ved att skapas. Den periodvisa översvämningen/uttorkningen gör också att igenväxning motverkas. Det torde finnas en mängd lämpliga objekt i landet för restaurering av sumpskog. När metoder och erfarenheter utvecklats, bör sumpskogsrestaurering kunna få hög prioritering beträffande bidrag. Behov torde också finnas av restaurering av rinnande vatten i skogslandskapet. Erfarenheter beträffande detta tycks dock saknas helt idag. Behovet av kunskapssammanställning rörande restaurering av skogliga våtmarker tycks så stort att ett utvecklingsprojekt skulle vara önskvärt. Mycket erfarenhet och kunnande finns i landet, såväl bland viltvårdare och fiskevårdare som bland biologer.

Även för bränningar bör anvisningar utarbetas. För de 10 undersökta objekten rubriceras åtgärden ibland ”hyggesbränning” och ibland ”naturvårdsbränning”. Skillnaden i naturvärde mellan dessa är avsevärd. En bränning på mark där en tämligen stor mängd träd kvarlämnas efter avverkning har en mycket högre naturvårdsnytta än en där träden tas bort. För tre av de undersökta objekten hade träden tagits bort, alternativt fröträd av tall lämnats på traditionellt sätt. För dessa kan bränningen betraktas som en ren föryngringsåtgärd. Mängden kvarlämnade träd på de 10 undersökta objekten varierade mellan 2 och 300 per ha. Mycket talar för att bränning i framtiden kommer att bli avsevärt mycket vanligare (certifieringskriterier antyder detta). Om bidrag i framtiden skall beviljas torde därför kvarlämnande av en stor mängd träd vara ett krav. Således bör bidrag enbart ges till värdefulla naturvårdsbränningar, inte till hyggesbränningar. Hänsyn till omgivningen bör också alltid beaktas. Bränningar som förstärker intilliggande värdekärnor har ofta stort värde.

Ålderdomligt kulturlandskap och ”trädd” rör restaurering och vidmakthållande av ängs- och beteslandskap. Dessa objekt tycks ofta väl valda, d.v.s. ha valts därför att de idag har eller potentiellt har höga naturvärden. Åtgärderna (röjning, stängsling, hamling) är vanligen utförda med hög kvalitet. I några fall kan dock ifrågasättas om objektet är att hänföra till skogsmark. Bidrag har t.ex. i ett fall getts till en stängsling på helt trädlös, något igenbuskad (enbuskar) betesmark. För öppen jordbruksmark torde idag finnas goda möjligheter att få alternativa stöd, t.ex. genom bidrag finansierade av EU.

Fördyrad avverkning är dels frihuggning av värdefulla lövträd (i något fall tallar), dels utökad naturvårdshänsyn vid slutavverkning. Nivån för naturvårdshänsyn vid slutavverkning är föränderlig och har under de senaste åren hela tiden höjts. För ett par objekt kan ifrågasättas om inte fördyringen (att lämna lövträd) skulle rymts inom dagens naturvårdshänsyn.

Naturvärdet för bidragsobjekt är sällan anmärkningsvärt högt före åtgärd. Fem av de 42 undersökta områdena bedömdes ha nyckelbiotopsklass (betyg 4) före åtgärd. Åtgärden gör dock att värdet i regel höjs och två objekt (en ädellövskog, en naturvårdsbränning) ansågs hålla mycket fin nyckel

biotopklass (betyg 5) och 18 objekt nyckelbiotopklass (betyg 4) efter åtgärd. Rätt utförda våtmarksanläggningar och naturvårdsbränningar kan höja naturvärdet avsevärt.

Ett problem kan vara att NOKÅS-bidragen nästan alltid är av engångskaraktär. Inga garantier finns därför att det naturvärde som uppnås genom åtgärden bibehålls på lång sikt. På 10 års sikt tycks nyttan bestå för de flesta objekten, om bete förutsätts på de odlingslandskapsrelaterade. På 25 års sikt krävs dock för ca 70 % av objekten upprepade åtgärder, t.ex. röjning, rensning av våtmark och hamling av träd. För några objekttyper är det fortsatta värdet särskilt bräckligt. Det gäller utökad naturvårdshänsyn vid slutavverkning (fördyrad avverkning) och naturvårdsbränning. Här finns en risk för att de kvarlämnade träden vid avverkning resp. bränning kommer att avverkas längre fram, vilket minskar naturvårdsnyttan avsevärt. I ett par fall har dock slutavverkningarna kopplats till naturvårdsavtal, vilket garanterar orördhet i ca 50 år. I två fall av naturvårdsbränningar har markägaren (AssiDomän resp. en bysamfällighet) uttalat att områdena kommer att lämnas för fri utveckling.

Inget av de studerade objekten rörde anläggning av bryn. Detta torde vara en objekttyp väl lämpad för naturvårdsstöd. I Skogsstyrelsens cirkulär nämns också brynmiljöer och det anges att vid plantering av sådana bör bidrag endast lämnas om plantmaterialet är av inhemsk art.

Enkät till markägare om nyckelbiotoper och naturvårdsinstrument

Sammanfattning

Enkätens huvudresultat var dels att kontakten med Skogsvårdsorganisationen rörande naturvårdsfrågorna generellt uppfattas som positiv av markägarna, dels att biotopskydd, nyckelbiotop, naturvårdsavtal och NOKÅS-bidrag bidrar till en positivare inställning till naturvård/kulturmiljövård. Skillnaden i markägarattityd till de olika objekttyperna var övervägande små. Enkäten skickades till ett slumpvis utval markägare. Antal skickade enkäter och svarsandel (inom parentes) var för biotopskydd 35 (89 %), nyckelbiotoper 63 (67 %), naturvårdsavtal 31 (90 %) och NOKÅS-bidrag 42 (83 %).

Biotopskydd

Mer än 90 % av markägarna uttalar att de helt säkert eller troligen skulle kunna tänka sig att ett nytt biotopskydd införs på deras fastighet. En stor majoritet är nöjd med kontakten med Skogsvårdsstyrelserna i samband med biotopskyddet; nästan 90 % tycker att kontakten fungerat bra eller relativt bra. Ungefär hälften av de tillfrågade anser att de har fått en mer positiv syn på naturvård.

Nyckelbiotop

Cirka 20 procent av markägarna uppger att de antingen inte fått information eller anser informationen ganska eller helt otillräcklig rörande nyckelbiotoper. Hälften av dem som fått information anger att de tyckte att denna var helt tillräcklig. För dem som informerats tycks kontakten med Skogsvårdsstyrelsen i huvudsak ha uppfattats på ett positivt sätt, över 70 % svarar att kontakten varit bra eller relativt bra. De flesta (ca 60 %) tycker inte att nyckelbiotopsinventeringen påverkat deras inställning till naturvård. För ungefär en tredjedel av markägarna har den dock inneburit att de nu ser mer positivt på naturvården. Ingen ansåg sig ha fått en mer negativ inställning.

Naturvårdsavtal

Ungefär tre fjärdedelar av markägarna uppger att de helt säkert eller troligen kan acceptera ett nytt naturvårdsavtal på sin fastighet. Kontakten med Skogsvårdsstyrelsen har överlag uppfattats positivt, över 80 % svarar att den fungerat bra eller relativt bra. Mer än hälften av de svarande (61 %) tycker inte att deras inställning till naturvård förändrats av avtalet. Samtal med en del markägare antydde att detta ofta innebar att de var positiva redan innan naturvårdsavtal slöts. Ungefär 20 % svarar att de fått en mer positiv inställning, vilket knappast förvånande eftersom det i Skogsstyrelsens riktlinjer för naturvårdsavtal anges att naturvårdsavtal bör ingås med skogsägare som visat intresse och ansvarskänsla för naturvård.

NOKÅS-bidrag

Åttiosex procent av markägarna uppger att de kan tänka sig att söka nytt bidrag i framtiden. Kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerar uppenbarligen väl, en mycket stor majoritet (94 %) anser att den är bra eller relativt bra. NOKÅS-bidraget har gjort att hälften av markägarna fått en mer positiv inställning till naturvård medan 44 % uppger att inställningen inte ändrats.

Bakgrund

Skogsvårdsorganisationen arbetar med olika naturvårdsinstrument, bland annat biotopskydd, naturvårdsavtal och NOKÅS (bidrag till natur- och kulturvårdsåtgärder) samt med kartläggning av värdefulla biotoper i den så kallade nyckelbiotopsinventeringen. Arbetet omfattar framför allt privatskogsbruket och flera av instrumenten har bara funnits i ett fåtal år. Det är väsentligt att ta reda på skogsägarnas inställning till dessa naturvårdsåtgärder och även hur de ser på Skogsvårdsstyrelsens sätt att arbeta med naturvårdsfrågorna.

Uppdraget

SkogForsk skulle genom en markägarenkät ta reda på:

1. Hur skogsägare uppfattar Skogsvårdsstyrelsens sätt att arbeta med nyckelbiotoper och naturvårdsinstrumenten biotopskydd, naturvårdsavtal och NOKÅS (bidrag till natur- och kulturvårdsåtgärder).
2. Hur skogsägares syn på naturvården påverkats när nyckelbiotopsinventeringen och olika naturvårdsinstrument berört på deras skogsmark.

Metodik

Enkäten skickades till de markägare (slumpvis urval) som berördes av SkogForsks undersökningar av biotopskydd, naturvårdsavtal, NOKÅS och nyckelbiotoper (se övriga delar av denna Arbetsrapport samt Arbetsrapport 382) och för vilka adresser kunde erhållas från berört Skogsvårdsstyrelsekontor. En enkät skickades till varje markägare. För objekt som ägdes av flera markägare, efterfrågades endast svar från den huvudansvarige. Således skulle enbart ett svar per objekt avges. Antalet objekt för vilka enkäter skickades var för biotopskydd 35, nyckelbiotop 63, naturvårdsavtal 31 och NOKÅS 42. I de fall där svar ej erhöles, gjordes komplettering genom telefonenkät.

Enkätfrågor

Biotopskydd

1. Du har idag ett biotopskydd på din fastighet. Om du fick göra om beslutet skulle du då åter igen acceptera att ett sådant infördes på din fastighet?
 Ja, helt säkert
 Ja, troligen
 Nej, troligen inte
 Nej, definitivt inte
 Vet ej
2. Hur tycker Du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med att biotopskyddet planlades och genomfördes på din fastighet?
 Bra
 Relativt bra
 Ganska dåligt
 Dåligt
 Vet ej
3. Har Din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom biotopskyddet?
 Ja, jag är mer positiv
 Ja, jag är mer negativ
 Nej, inte alls
 Vet ej

Nyckelbiotop

1. Du har idag en nyckelbiotop på din fastighet. Hur uppfattar du informationen som Skogsvårdsstyrelsen givit dig om din nyckelbiotop?
 Jag har inte fått någon information
 Helt tillräcklig
 Nästan tillräcklig
 Ganska otillräcklig
 Helt otillräcklig
 Vet ej

Frågorna 2–4 besvaras av dig som fått information om din nyckelbiotop:

2. Hur tycker du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med nyckelbiotopsinventeringen?
 Bra
 Relativt bra
 Ganska dåligt
 Dåligt
 Vet ej
3. Blir du som skogsägare glad över att få veta att du har nyckelbiotop på din fastighet?
 Ja, mycket glad
 Ja, ganska glad
 Varken glad eller ledsen
 Nej, ganska ledsen
 Nej, väldigt ledsen
 Vet ej
4. Har din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom nyckelbiotopsinventeringen?
 Ja, jag är mer positiv
 Ja, jag är mer negativ
 Nej, inte alls
 Vet ej

Naturvårdsavtal

1. Du har idag ett naturvårdsavtal på din fastighet. Om du fick göra om beslutet skulle du då åter igen acceptera att ett sådant infördes på din fastighet?
 Ja, helt säkert
 Ja, troligen
 Nej, troligen inte
 Nej, definitivt inte
 Vet ej

2. Hur tycker du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med att naturvårdsavtalet planlades och genomfördes på din fastighet?
- Bra
 Relativt bra
 Ganska dåligt
 Dåligt
 Vet ej
3. Har din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom naturvårdsavtalet?
- Ja, jag är mer positiv
 Ja, jag är mer negativ
 Nej, inte alls
 Vet ej

NOKÅS

1. Du har eller har haft NOKÅS-bidrag (stöd till natur- och kulturmiljöåtgärder i skogsbruket) på din fastighet. Hur tycker du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med att NOKÅS-bidraget planlades och genomfördes?
- Bra
 Relativt bra
 Ganska dåligt
 Dåligt
 Vet ej
2. Hur tog du initiativet till att ansöka om NOKÅS-bidraget?
- Genom tips/upplysning från Skogsvårdsstyrelsen
 Genom tips/upplysning från någon annan, nämligen:
 Vet ej

3. Skulle du själv ha sett till att åtgärden genomförts om NOKÅS inte fanns?
- Ja, absolut
 Ja, troligen
 Nej, troligen inte
 Nej, absolut inte
 Vet ej
4. Om du INTE får fortsatt NOKÅS-bidrag, kommer du då att på egen hand fortsätta vårda det område som tidigare fått NOKÅS-bidrag?
- Ja, absolut
 Ja, troligen
 Nej, troligen inte
 Nej, absolut inte
 Vet ej
5. Kan du tänka dig att söka NOKÅS-bidrag för fler objekt/områden på din fastighet i framtiden?
- Ja, helt säkert
 Ja, eventuellt
 Nej, troligen inte
 Nej, absolut inte
 Vet inte
6. Har din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom NOKÅS-bidraget?
- Ja, jag är mer positiv
 Ja, jag är mer negativ
 Nej, inte alls
 Vet ej

Resultat

Biotopskydd

Enkäten skickades till markägare i följande län: Uppsala 1, Kronoberg 2, Kalmar 3, Blekinge 1, Skåne 3, Halland 1, Göteborgs och Bohus 1, Älvsborg 4, Skaraborg 4, Örebro 1, Värmland 2, Västmanland 1, Dalarna 2, Gävleborg 1, Jämtland 3, Västerbotten 1, Norrbotten 4. Svarsandelen var 89 % (31 svar av 35 skickade). Svaren på frågorna framgår av tabellerna 16, 17 och 18. Samtliga kommentarer som gavs till enkäten återges, dock i förkortad form.

Tabell 16.

Svar på fråga om biotopskydd: Du har idag ett biotopskydd på din fastighet. Om Du fick göra om beslutet skulle du då åter igen acceptera att ett sådant infördes på din fastighet? Antal svar: 31.

Svarsalternativ	Antal svar	Svarsandel %
Ja, helt säkert	12	39
Ja, troligen	16	52
Nej, troligen inte	2	6
Nej, definitivt inte	0	0
Vet ej	1	3

Tabell 17.

Svar på fråga om biotopskydd: Hur tycker Du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med att biotopskyddet planlades och genomfördes på din fastighet? Antal svar: 31

Svarsalternativ	Antal svar	Svarsandel %
Bra	20	65
Relativt bra	10	32
Ganska dåligt	0	0
Dåligt	1	3
Vet ej	0	0

Tabell 18.

Svar på fråga om biotopskydd: Har Din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom biotopskyddet? Antal svar: 31

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, jag är mer positiv	15	48
Ja, jag är mer negativ	1	3
Nej, inte alls	13	42
Vet ej	2	6

Attityden till biotopskydd är överlag positiv eller mycket positiv. Mer än 90 % av markägarna uttalar att de helt säkert eller troligen skulle kunna tänka sig att ett nytt biotopskydd införs på deras fastighet. En stor majoritet är nöjd med kontakten med Skogsvårdsstyrelserna i samband med biotopskyddet; nästan 90 % tycker att kontakten fungerat bra eller relativt bra. Ungefär hälften av de tillfrågade anser att de har fått en mer positiv syn på naturvård genom biotopskyddet medan endast en markägare (3 %) anger att synen blivit mer negativ.

Följande kommentarer gavs:

- Dåligt markerade gränser, arealen stämmer troligen inte.
- Det är bra att Skogsvårdsstyrelsen har bra personal ute på fältet.
- Engångsersättningen borde vara skattebefriad.
- Jag tror nästan alla markägare är positiva till biotop- och naturskydd, under förutsättning att vi får skälig ersättning.
- Ser forskare och naturvänner naturcykeln på för kort tid? Arternas återkomst efter katastrofer är naturlig.
- SVS har lovat komma men inte dykt upp.
- Det måste vara fel av staten att göra marken värdelös för all framtid för markägaren.
- Ersättningsnivåer bör höjas.

Nyckelbiotop

Enkäten skickades till markägare i följande län: Stockholm 2, Uppsala 2, Södermanland 6, Östergötland 3, Kronoberg 3, Blekinge 4, Skåne 5, Halland 6, Göteborgs och Bohus 3, Skaraborg 6, Örebro 3, Värmland 2, Västmanland 3, Dalarna 5, Gävleborg 2, Västernorrland 2, Västerbotten 3, Norrbotten 3. Svandsandelen var 67 % (42 svar av 63 skickade). Svaren på frågorna framgår av tabellerna 19, 20, 21 och 22. En markägare meddelade att hon inte ville avge svar. Samtliga kommentarer som gavs till enkäten återges, dock i förkortad form.

Tabell 19.

Svar på fråga om nyckelbiotop: Du har idag en nyckelbiotop på din fastighet. Hur uppfattar du informationen som Skogsvårdsstyrelsen givit dig om din nyckelbiotop? Antal svar: 42.

Svarsalternativ	Svar	Svandsandel %
Jag har inte fått någon information	6	14
Helt tillräcklig	21	50
Nästan tillräcklig	10	24
Ganska otillräcklig	2	5
Helt otillräcklig	1	2
Vet ej	2	5

Tabell 20.

Svar på fråga om nyckelbiotop: Hur tycker du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med nyckelbiotopsinventeringen? För dem som svarat "Jag har inte fått någon information" på första frågan har inte denna fråga besvarats. Antal svar: 34.

Svarsalternativ	Svar	Svandsandel %
Bra	15	44
Relativt bra	10	29
Ganska dåligt	5	15
Dåligt	3	9
Vet ej	1	3

Tabell 21.

Svar på fråga om nyckelbiotop: Blir du som skogsägare glad över att få veta att du har nyckelbiotop på din fastighet? För dem som svarat "Jag har inte fått någon information" på första frågan har inte denna fråga besvarats. Antal svar: 34.

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, mycket glad	6	18
Ja, ganska glad	9	26
Varken glad eller ledsen	19	56
Nej, ganska ledsen	0	0
Nej, väldigt ledsen	0	0
Vet ej	0	0

Tabell 22.

Svar på fråga om nyckelbiotop: Har din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom nyckelbiotopsinventeringen? För dem som svarat "Jag har inte fått någon information" på första frågan har inte denna fråga besvarats. Antal svar: 34.

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, jag är mer positiv	12	35
Ja, jag är mer negativ	0	0
Nej, inte alls	20	59
Vet ej	2	6

Informationen om nyckelbiotopsinventeringen har uppenbarligen inte varit heltäckande eftersom ca 20 % av skogsägarna uppger att de antingen inte fått information eller anser informationen ganska eller helt otillräcklig. Hälften av de svarande angav att de tyckte informationen var helt tillräcklig. För dem som informerats om nyckelbiotoper tycks kontakten med Skogsvårdsstyrelsen i huvudsak ha uppfattats på ett positivt sätt; över 70 % svarar att kontakten varit bra eller relativt bra. Dock uttalar 25 % att de inte är nöjda och svarar att kontakten fungerat dåligt eller mycket dåligt. På frågan om reaktionen inför besked om förekomst av nyckelbiotop, svarar majoriteten av markägarna (56 %) att de reagerar varken positivt eller negativt. Mer än 40 % uppger att de blir glada eller mycket glada över beskedet, vilket måste tolkas som att de uppfattar upptäckten av höga naturvärden på sina fastigheter som något positivt. Ingen anger att reaktionen var negativ. De flesta (ca 60 %) tycker inte att nyckelbiotopsinventeringen påverkat deras inställning till naturvård. För ungefär en tredjedel av markägarna har den dock inneburet att de nu ser mer positivt på naturvärden. Ingen uppger att attityden blivit mer negativ.

Följande kommentarer gavs:

- Jag tycker det är helt vansinnigt att jag skall låta bli att avverka för att jag har en nyckelbiotop.
- Jag vill *själv* tycka vad som är rart eller inte!
- Skogsvårdsstyrelsen är en myndighet som går politiska ärenden.
- Ägare av fastigheter vill värna om nyckelbiotoper men vill inte att myndigheten=Skogsvårdsstyrelsen blandar sig i utan att ge ersättning.

- Skogsvårdsstyrelsen har inte kontaktat mig före eller under inventeringen. Beslutet låg bara en dag i min brevlåda.
- Känner inte till vad nyckelbiotop är. Har ägt marken i drygt ett års tid.
- SVS förvånade inte om inventeringen men vi ser nu att tidningsannonsering sker för övriga länet så SVS har väl lärt sig.
- Jag skulle gärna göra ett studiebesök på nyckelbiotopen för att med egna ögon se vad som är skyddsvärt.
- Ser inventeringen som en inskränkning i min äganderätt.

Naturvårdsavtal

Enkäten skickades till markägare i följande län: Stockholm 2, Uppsala 2, Södermanland 4, Östergötland 3, Blekinge 1, Skåne 1, Halland 4, Göteborgs och Bohus 2, Älvsborg 1, Värmland 4, Västmanland 4, Jämtland 2, Norrbotten 1. Svandsandelen var 90 % (28 svar av 31 skickade). Svaren på frågorna framgår av tabellerna 23, 24 och 25. Samtliga kommentarer som gavs till enkäten återges, dock i förkortad form.

Tabell 23.

Svar på fråga om naturvårdsavtal: Du har idag ett naturvårdsavtal på din fastighet. Om du fick göra om beslutet skulle du då åter igen acceptera att ett sådant infördes på din fastighet? Antal svar: 28.

Svarsalternativ	Svar	Svandsandel %
Ja, helt säkert	8	29
Ja, troligen	13	46
Nej, troligen inte	3	11
Nej, definitivt inte	1	4
Vet ej	3	11

Tabell 24.

Svar på fråga om naturvårdsavtal: Hur tycker du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med att naturvårdsavtalet planlades och genomfördes på din fastighet? Antal svar: 28.

Svarsalternativ	Svar	Svandsandel %
Bra	17	61
Relativt bra	6	21
Ganska dåligt	3	11
Dåligt	0	0
Vet ej	2	7

Tabell 25.

Svar på fråga om naturvårdsavtal: Har din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom naturvårdsavtalet? Antal svar: 28.

Svarsalternativ	Svar	Svandsandel %
Ja, jag är mer positiv	5	18
Ja, jag är mer negativ	1	4
Nej, inte alls	17	61
Vet ej	5	18

Inställningen till naturvårdsavtal är som helhet positiv. Ungefär tre fjärdedelar av markägarna uppger att de helt säkert eller troligen kan acceptera ett nytt avtal på sin fastighet. En fjärdedel är mer tveksamma eller negativa och kan helt säkert eller troligen inte acceptera nytt avtal alt. vet inte. Kontakten med Skogsvårdsstyrelsen har överlag uppfattats positivt; över 80 % svarar att den fungerat bra eller relativt bra. Det finns dock en grupp markägare (11 %) som uppger att de är negativt inställda till hur Skogsvårdsstyrelsen har arbetat med avtalet. Mer än hälften av de svarande (61 %) tycker inte att deras inställning till naturvård förändrats av avtalet. Ungefär 20 % svarar att de fått en mer positiv inställning och ungefär 5 % att den blivit mer negativ.

Följande kommentarer gavs:

- Ersättningen är för låg för naturvårdsavtal (3 svar).
- Det jag är övertygad om är att myndigheter och andra miljöorganisationer måste ta fram klara spelregler för skogens framtida skötsel.
- Lokalt var samarbetet bra men regionalt mindre bra.
- Kontakten mellan SVS och skördarfolket brast.
- Samordning mellan olika myndigheter är dålig.
- Kontraktets längd på 49 år kan ifrågasättas.
- Jag tror inte att naturvårdsavtalet har ändrat min inställning till naturvård – för jag har länge ansett att det finns behov av att skydda naturområden.
- Jag fick ej betalt inom föreskriven tid.
- Ingen information har skett efter avtalet skrivits.
- Hade ej tecknat avtal om jag anat att avverkningen blivit dyrare än överenskommet.
- Angående naturvård så har vi alltid poängerat detta men uppköpare är svåra.
- Marken är nu totalt värdelös. Ingen kan gå där, det ser för bedrövligt ut.

NOKÅS

Enkäten skickades till markägare i följande län: Stockholm 1, Uppsala 1, Södermanland 2, Östergötland 5, Jönköping 4, Kalmar 5, Blekinge 2, Halland 2, Göteborgs och Bohus 1, Skaraborg 3, Älvsborg 1, Värmland 4, Västmanland 1, Dalarna 1, Gävleborg 2, Jämtland 1, Västerbotten 4, Norrbotten 2. Svandsandelen var 83 % (35 svar av 42 skickade). Svaren på frågorna framgår av tabellerna 26, 27, 28, 29, 30 och 31. Samtliga kommentarer som gavs till enkäten återges, dock i förkortad form. En kommentar var så utförlig och så objektspecifik att den förkortats kraftigt.

Tabell 26.

Svar på fråga om NOKÅS: Du har eller har haft NOKÅS-bidrag (stöd till natur- och kulturmiljöåtgärder i skogsbruket) på din fastighet. Hur tycker du att kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerat i samband med att NOKÅS-bidraget planlades och genomfördes? Antal svar: 35

Svarsalternativ	Svar	Svandsandel %
Bra	29	83
Relativt bra	4	11
Ganska dåligt	0	0
Dåligt	1	3
Vet ej	1	3

Tabell 27.**Svar på fråga om NOKÅS: Hur tog du initiativet till att ansöka om NOKÅS-bidraget? Antal svar: 35.**

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Genom tips/upplysning från Skogsvårdsstyrelsen	25	71
Genom tips/upplysning från någon annan, nämligen: _____	9: Skogssällskapet (1), SkogsEko (1), granne (2), Skogen (1), Södra (1), kommun (1), förvaltningsstab (1), ej uppgivet (1)	26
Vet ej	1	3

Tabell 28.**Svar på fråga om NOKÅS: Skulle du själv ha sett till att åtgärden genomförts om NOKÅS inte fanns? Antal svar: 35.**

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, absolut	6	17
Ja, troligen	12	34
Nej, troligen inte	13	37
Nej, absolut inte	3	9
Vet ej	1	3

Tabell 29.**Svar på fråga om NOKÅS: Om du INTE får fortsatt NOKÅS-bidrag, kommer du då att på egen hand fortsätta vårda det område som tidigare fått NOKÅS-bidrag? Antal svar: 35.**

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, absolut	7	20
Ja, troligen	17	49
Nej, troligen inte	4	11
Nej, absolut inte	2	6
Vet ej	5	14

Tabell 30.**Svar på fråga om NOKÅS: Kan du tänka dig att söka NOKÅS-bidrag för fler objekt/områden på din fastighet i framtiden? Antal svar: 35.**

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, helt säkert	14	40
Ja, eventuellt	16	46
Nej, troligen inte	2	6
Nej, absolut inte	1	3
Vet inte	2	6

Tabell 31.**Svar på fråga om NOKÅS: Har din inställning till naturvård/kulturmiljövård förändrats genom NOKÅS-bidraget? Antal svar: 34.**

Svarsalternativ	Svar	Svarsandel %
Ja, jag är mer positiv	17	50
Ja, jag är mer negativ	1	3
Nej, inte alls	15	44
Vet ej	1	3

De flesta markägare har en positiv inställning till NOKÅS-bidrag. Åttiosex procent av dem uppger att de kan tänka sig söka nytt bidrag i framtiden. Kontakten med Skogsvårdsstyrelsen fungerar uppenbarligen väl; en mycket stor majoritet (94 %) anser att den är bra eller relativt bra. Tips om att NOKÅS-bidrag finns att söka kommer i huvudsak från Skogsvårdsstyrelsen (i ca 70 % av fallen) och i enstaka fall från skogstidskrifter, grannar, skogliga organisationer o.s.v. I hälften av fallen har bidrag beviljats till åtgärder som markägarna uppger att de helt säkert eller troligen ändå skulle åtgärdat själva. Ungefär 70 % anger att de helt säkert eller troligen kommer att fortsätta vårda det område för vilket de fått bidrag. NOKÅS-bidraget har gjort att hälften av markägarna fått en mer positiv inställning till naturvård medan 44 % uppger att inställningen inte ändrats.

Följande kommentarer gavs:

- Mina kontakter med Skogsvårdsstyrelsen är enbart goda.
- Eftersom jag under lång tid varit intresserad av natur- och kulturmiljövård så var det naturligt för mig att söka NOKÅS-bidrag.
- Jag är mycket nöjd med projektet, kanske delvis för att jag är ”hobby-biolog”.
- Jag är intresserad av natur- och kulturvård.
- Kontakten med Skogsvårdsstyrelsen har vi upplevt som bara positiv. Alltid goda råd och förslag till det bättre.
- Trots NOKÅS-bidrag kostade avverkningen mig nästan $\frac{1}{4}$ av vad jag fick i ersättning för naturvårdsavtalet. Enl. skogsbruksområdets sakkunnige hade området kunnat avverkas maskinellt. Jag kommer att varna för NOKÅS-bidrag.
- Viltvatten tenderar att växa igen. Gräskarp skulle bidra till att detta förhindrades. Emellertid är detta en dyr fisk.
- Natur och kultur är redan ett stort intresse.
- Är positivt inställd till att bevara området men ger upp om andra bara vandaliserar.
- Mycket bra information, hjälp och tips från Skogsvårdsstyrelsen.

Diskussion

Enkäten skickades ut till och besvarades av ett relativt litet antal markägare, vilket gör att tolkningar bör utföras med försiktighet. Orsaken till det låga antalet var att det var praktiskt och överkomligt inom uppdragets ram att rikta enkäten till de markägare som omfattades av SkogForsks undersökningar av biotopskydd, nyckelbiotoper, naturvårdsavtal och NOKÅS-bidrag. Ungefärliga antalet objekt hittills i landet resp. antalet erhållna enkätsvar (inom parentes) är för biotopskydd 500 (35), nyckelbiotop >20 000 (63), naturvårdsavtal 200 (31), och NOKÅS ca 300 avsynade 1994/95, ca 700 1995/96 (42). Nödvändiga antalet svar för att få representativitet beror på variationen i markägarnas inställning. Samstämmigheten är ganska stor för de flesta frågorna och detta indikerar att ett ganska litet antal svar trots allt kan ge en tämligen sann bild. Svarsandelen var högst, 80–90 %, för de tre objekttyper där markägaren fått ersättning (biotopskydd, naturvårdsavtal, NOKÅS) men var lägre för nyckelbiotopsinventeringen, ca 70 %. Markägarna är antagligen mer engagerade i de objekttyper för vilka de fått ekonomiskt kompensation och därför mer motiverade att svara på enkäter rörande dessa.

Två viktiga resultat erhöles av enkäten. Dels uppfattas kontakten med Skogs-vårdsorganisationen rörande naturvårdsfrågorna generellt positivt av mark-ägarna. Dels tycks naturvårdsåtgärderna leda till en positivare inställning till naturvård/kulturmiljövård. Skillnaden i markägarattityd till de olika objekt-typerna var övervägande små.

Kontakten med Skogsvårdsstyrelserna anses bäst när det gäller NOKÅS (antal svar med ”bra” 83 %) och sämst för nyckelbiotopsinventeringen (antal svar med ”bra” 44 %). Antalet ”bra”-svar var för biotopskydd 65 % och naturvårdsavtal 61 %. NOKÅS är ofta små bidrag av engångskaraktär där rådgivningen är i fokus och där byråkratin oftast är liten. Naturvårdsavtal och biotopskydd föregås av tämligen omfattande besiktningar, värderingar och förhandlingar. För nyckelbiotopsinventeringen sker markägarkontakten vanligen genom annonsering i lokalpress och informationskvällar. Om andelen svar med ”bra” och ”ganska bra” slås samman blir skillnaden mellan objekt-typerna mindre: biotopskydd 97 %, NOKÅS 94 %, naturvårdsavtal 82 % och nyckelbiotopsinventeringen 73 %.

Det verkar klart att naturvårdsåtgärderna leder till att markägarna får en mer positiv syn på naturvård/kulturmiljövård. Andelen som anger en mer positiv inställning var för NOKÅS 50 %, biotopskydd 48 %, nyckelbiotopsinven-teringen 35 % och naturvårdsavtal 18 %. Siffrorna måste analyseras tillsam-mans med svarsalternativet att inställningen inte alls förändrats, vilket för NOKÅS var 44 %, biotopskydd 42 %, nyckelbiotopsinventeringen 59 % och naturvårdsavtal 61 %. De kompletterande telefonintervjuerna indikerade att svaret ”inte alls” oftast betydde att inställningen redan var positiv och att det var de mest naturintresserade markägarna som gav detta svar. Andelen som svarade att naturvårdsåtgärderna lett till en mer negativ syn var mycket låg och varierade mellan 0 % och 4 %.

För NOKÅS-bidrag anger hälften av de tillfrågade att de skulle ha utfört åtgärden även om de inte fått bidrag. Detta väcker frågan om bidrag ibland ges i onödan, d.v.s. till objekt som ändå skulle åtgärdats. Det fanns dock ingen tendens att en viss typ av objekt i högre grad än andra skulle ha åtgärdats frivilligt. Av de sex markägare som angav att de absolut skulle ha sett till att åtgärden skulle ha genomförts utan NOKÅS-bidrag, hade två bränningsob-jekt, två ålderdomligt kulturlandskap, ett trädoobjekt och en fördyrad avverk-ning. Det troliga är att de som uppger att de ändå skulle utfört åtgärder är särskilt intresserade av naturvård. Det blir då en diskussionsfråga om bidrag ändå är motiverat, som en uppmuntran som kanske leder till ett ännu större naturvårdsengagemang. Det är tydligt att många markägare kommer att ta ansvar i fortsättningen för det område de fått bidrag för; ungefär 70 % upp-ger att de kommer att fortsätta vårda objektet. Detta visar att bidraget får positiva följd effekter i form av framtida frivilliga insatser.

För naturvårdsavtal är det knappast förvånande om markägarna är positiva till naturvård och var det redan innan bidrag erhöles. I Skogsstyrelsens rikt-linjer för naturvårdsavtal anges nämligen att naturvårdsavtal bör ingås med skogsägare som visat intresse och ansvars känsla för naturvård.